

ГАДААДЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫГ ТАТАХ, ШИНГЭЭХ ЧАДВАРЫГ САЙЖРУУЛАХ БОДЛОГЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

Ц.Чулуунцэцэг

СЭЗИС-ийн Гадаад хэлний
институтын ахлах багш

Б.Эрдэнэдалай

МУИС, ШУС, Нийгмийн ухааны салбар,
Улс төр судлалын тэнхимийн ахлах багш

Товч агуулга

Дэлхийн улс орнууд өөрийн онцлог, түүхэн уламжлал, давуу тал, геополитикийн орчин нөхцөл зэрэг олон хүчин зүйлийг харгалзан гадаадын хөрөнгө оруулалтын бодлогоо боловсруулж хэрэгжүүлдэг байна. Эдгээрээс гадна, гадаадын хөрөнгө оруулалт тухайн улсын нийгэм, эдийн засгийн урт хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцэж байх нь чухал гэж үздэг. Ихэнх улс орнууд тухайн хөрөнгө оруулалтын эдийн засгийн нөлөө ажлын байрны хангамж, технологи, ноу хау, зах зээлд үзүүлэх нөлөө, хөгжил буурай орон нутагт хувь нэмэр, дотоодын үйлдвэрлэлийн хэмжээ, импортыг орлох чадвар, үйлдвэрлэлд ашиглах дотоодын нөөц баялаг, үнэ ханшид үзүүлэх нөлөө зэргийг түлхүү анхаарч байна. Монгол Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалтын өнөөгийн байдал, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах болон түүнийг улс орондоо шингээх чадвар үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх асуудал чухал болоод байна.

Түлхүүр үгс: Гадаадын хөрөнгө оруулалтын бодлого, эдийн засгийн боломж, уул уурхай, санхүүгийн тогтолцоо, ажиллах хүчин

Зах зээлийн эдийн засгийн нөхцөл дэх хөрөнгө оруулалт гэдэг нь “investment” буюу ашиг, орлого олох, эсвэл өөр тааламжтай үр дүнд хүрэх зорилгоор пүүс компанид оруулж байгаа мөнгөн хөрөнгө, үнэт цаас, бусад хөрөнгө, түүний дотроос мөнгөн үнэлгээгээр илэрхийлэгдэх хөрөнгийн эрх зэрэг үйлдвэрлэл эрхлэгчийн үйл ажиллагаа⁷ гэж тодорхойлогддог байна.

АНУ-ын эдийн засагч Жозеф Кортрайт (Joseph Cortright) 2001 онд боловсруулсан шинэ өсөлтийн онолын дагуу ажиллах хүчинд шинэ мэдлэг, ур чадварыг эзэмшүүлж, үйлдвэрлэлийг удирдах шинэ арга барилыг нэвтрүүлэх замаар тухайн орны эдийн засгийн үйл ажиллагааны үр ашгийг нэмэгдүүлж, өсөлтөд нөлөө үзүүлдэг болохыг тайлбарлажээ. Энд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг дагасан шинэ техник технологи, мэдлэг нь тухайн орны үйлдвэрлэлийн хүчин чадал, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлдэг⁸ гэж үзсэн байна.

⁷ "Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений" Федеральный закон от 25.02.99 №39-ФЗ. Нормативные акты для бухгалтера-1999 №7, с-88.

⁸ Thomas Dudas. Main Theories of Foreign Direct Investment. 2004

Их Британийн эдийн засагч Жон Даннинг (John Dunning) гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад шийдвэрлэх нөлөө үзүүлж байгаа хүчин зүйлсийн талаарх онолыг дэвшүүлсэн байдаг. Төгс бус өрсөлдөөнт зах зээлд тээвэрлэлтийн зардал өндөр, худалдааны саад бэрхшээл ихтэй, гадаад зах зээлийн талаар хангалттай мэдээлэл байхгүй, худалдагч болон худалдан авагч талууд харилцан мэдээлэлгүй байх, олж буй орлогоо саадгүй шилжүүлэх нь тодорхой бус, зардал нь өсөх магадлалтай байх нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах орчин болж чадахгүйг судлаачид тодорхойлсон байна.

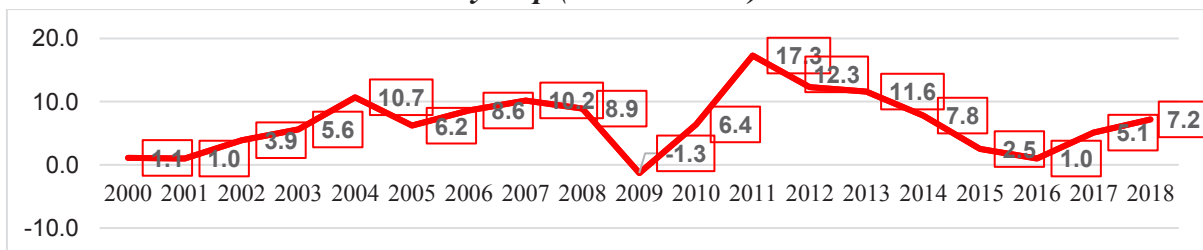
“Хөрөнгө оруулалтын шингээх чадвар” гэсэн нэр томъёог анх Америкийн эрдэмтэн Весли М.Кохен (Wesley M.Cohen), Даниел А.Левиндаль (Daniel A.Levinthal) нар 1990 онд туурвижээ. Тэд "Шингээх чадвар: суралцах болон шинээр санаачлах тал дээрх цаашдын төлөв - технологи, зохион байгуулалт, шинэ санаачилга" гэсэн хамтын бүтээлдээ хөрөнгө оруулалтын шингээх чадварын онолыг дэвшүүлсэн байна. Үүнээс хойш тэд хөрөнгө оруулалтын шингээх чадварын судалгаа шинжилгээнд зориулж онол, практикийн олон бүтээлдээ хөрөнгө оруулалтын шингээх чадвар нь хувь хүн, байгууллагын, улс орны түвшинд ашиглагдах ойлголт бөгөөд улс орны шингээх чадвар, компани, байгууллагуудын шингээх чадвараас шалтгаалж, байгууллагын шингээх чадвар хувь хүний шингээх чадвараас шалтгаалдаг гэж үзсэн байна. Тухайн улс орны гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын шингээх чадвар гэдэг нь тухайн хөрөнгө оруулалтаас өөртөө юуг үлдээж авах, хэр зэрэг үр өгөөжтэй, хүртээмжтэй хөрөнгө оруулалт гэдгийг тодорхойлсон ойлголт байна.

Бидний судалгаа үндэсний эдийн засаг, түүний дотор уул уурхайн салбарт орох гадаадын хөрөнгө оруулалтын асуудал дээр төвлөрч байгаа тул байгууллагын шингээх чадварын асуудлыг гүнзгий авч үзэх төдийлөн шаардлагагүй учир улс үндэсний хувьд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг шингээх чадварт нөлөөлөх асуудалд төвлөрөн дараах чиглэлүүдээр авч үзлээ. Үүнд:

1. *Техник, технологийн түвшний нөлөөлөл*
2. *Ажиллах хүчний боловсролын түвшний нөлөөлөл*
3. *Санхүүгийн тогтолцооны нөлөөлөл*
4. *Төрийн институцийн тогтолцоо зэрэг болно.*

Засгийн газраас ашигт малтмалын баялгийн орлогыг иргэддээ тэнцүү хүртээх зорилгоор “Хүний хөгжил” санг байгуулж, хүн бүрт сар бүр 21 мянган төгрөг олгох болсноор хүн амын орлого, худалдан авах чадвар нэмэгдэж, худалдааны салбарт өндөр өсөлт гарахад эерэг нөлөө үзүүлсэн гэж үздэг, гэхдээ бэлэн мөнгө ихээр тараах нь зарим эрсдлийг ч дагуулдаг. Манай улсын эдийн засгийн өсөлтийг Зураг 1-ээс харна уу.

Зураг 1. Монгол Улсын эдийн засгийн жил тутмын өсөлтийн чиг хандлага, хувиар (2000-2018 он)

Эх сурвалж: ҮСХорооны жил тутмын тоо баримтад үндэслэсэн судлаачдын тооцоо 2018

Зураг 1-ээс харахад 2012 оноос эхлэн дэлхийн зах зээл дээр уул уурхайн түүхий эдийн үнэ унах болсноор 2016 он хүртэл маш богино хугацаанд огцом уналтад орж 1 хувь болсон байна.

Харин 2017 оноос эхлэн эдийн засагт бага зэрэг сэргэлт ажиглагдаж байгаа нь БНХАУ-д нүүрс, төмрийн хүдрийн эрэлт нэмэгдсэнтэй холбоотойгоос гадна дэлхийн зах зээл дээр уул уурхайн зарим нэрийн бараа болох алт, зэсийн үнэ бага зэрэг өссөнтэй холбож ойлгож болно. Хэдийгээр 2017, 2018 онд манай улсын нэрлэсэн ДНБ-ий хэмжээ өсөж байгаа мэт харагдавч эдийн засгийн өсөлт маш тогтворгүй, өндөр инфляци болон төгрөгийн ханш тогтмол уналтаас болж 1 хүнд ногдох бодит орлого тогтвортой бус байна.

Дэлхий дахины уул уурхай болон боловсруулах үйлдвэрийн салбарын хөгжлийг дагаж Монгол Улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 2005 оноос 2011 оныг хүртэл тасралтгүй өсөж 4,5 тэрбум доллар буюу хамгийн өндөр түвшинд хүрч байсан бол 2013 оноос хойш огцом буурч байлаа. Гэвч дэлхийн уул уурхайн бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнийн бага зэргийн сэргэлт, БНХАУ-ын төмөрлөгийн үйлдвэрт шаардлагатай импортын нүүрс, төмрийн хүдрийн эрэлт өссөнтэй холбоотой манай улсын эдийн засагт орж ирэх гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 2016 оноос хойш сэргэх хандлагатай байна.

Хүснэгт 1. Уул уурхай, олборлох салбарт орсон гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэмжээ (сая доллар)

Он	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын нийт хэмжээ	Геологи, уул уурхайн эрэл хайгуул, олборлолт, газрын тосны салбар	Нийт хөрөнгө оруулалтад эзлэх хувь
2005	316.8	183.9	58.0
2006	366.5	195.4	53.3
2007	499.9	336.9	67.4
2008	708.9	485.1	68.4
2009	801.1	643.4	80.3
2010	1025.9	819.7	79.9
2011	4986.0	4083.2	81.9
2012	3198.7	2217.9	69.3
2013	122.5	62.0	50.7
2014	184.7	76.2	41.2
2015	197.0	86.8	44.1
2016	1489.4	905.8	60.8
2017	2283.8	1670.9	73.2
2018	2728.7	2130.3	78.1

Эх сурвалж: Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн газрын гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн гадаадын хөрөнгө оруулалтын тайлан. 2018 он.

Хүснэгт 1-ээс харахад 2005-2018 онд манай улсын эдийн засагт орсон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын нийт дүнд уул уурхай, олборлох салбар 60-80 хувийг эзэлж байгаа нь уул уурхай, олборлох салбарт уг хөрөнгө оруулалт давамгайлж байгааг харуулж байна. Үүний зэрэгцээ уулын баяжуулах “Эрдэнэт” үйлдвэр, “Оюутолгой” ХХК-аас өөр эрдэс түүхий эдийг баяжуулах үйлдвэрүүд байхгүй, тэдгээрийн ихэнх нь түүхийгээр нь экспортолж БНХАУ-ын боловсруулах үйлдвэрүүдэд эцсийн боловсруулалт хийгдэж байна.

Нэг. Техник, технологийн түвшний нөлөөлөл

1990-2016 оны хооронд Монгол Улсад оруулсан хөрөнгө оруулалтын нийт дүнд нэг болон түүнээс дээш хувийг эзэлсэн 12 улс болон Монгол Улсын технологийн зөрүүг Лу болон Лю нарын аргачлалын дагуу тодорхойлоход дараах байдалтай байна.

Хүснэгт 2. Монгол Улс ба хөрөнгө оруулагч зарим улсын хоорондох технологийн зөрүүний индексийн тооцоо⁹

Он	БНХАУ	Канад	Нидерланд	БНСАУ	Япон	Хонконг	Бермуда	ОХУ	АНУ	Сингапур	Их британи
1998	0.21	34.73	45.52	20.16	62.76	41.66	74.35	3.58	48.69	43.78	35.21
1999	0.54	41.27	48.24	21.34	66.20	53.02	93.24	4.47	59.20	51.00	45.33
2000	0.73	41.93	53.00	14.71	63.24	52.70	105.38	2.88	65.71	44.57	51.41
2001	0.95	47.94	57.77	20.57	76.87	54.79	119.95	2.02	74.24	47.40	56.80
2002	1.01	49.02	50.34	23.09	77.13	52.87	118.87	2.77	73.48	48.71	52.27
2003	1.00	43.18	46.93	19.45	60.82	46.62	111.50	3.03	67.90	39.68	46.76
2004	1.00	40.24	46.73	20.29	53.13	41.76	108.98	3.18	63.78	37.21	46.84
2005	0.98	41.58	50.68	19.95	50.58	35.70	102.01	3.64	58.50	35.32	47.66
2006	0.88	38.16	46.30	17.98	44.52	29.88	88.03	4.19	49.90	33.15	45.45
2007	0.75	34.41	38.48	16.71	34.95	25.33	75.93	4.39	41.92	28.67	37.20
2008	0.57	28.80	30.55	14.00	24.99	20.08	63.26	4.29	32.99	24.13	29.70
2009	0.64	25.76	28.60	12.42	20.23	17.53	55.74	4.67	27.75	22.94	27.56
2010	0.62	20.35	24.19	8.09	17.13	13.64	43.84	4.55	21.28	17.57	19.53
2011	1.22	22.43	27.44	9.12	22.35	16.68	51.51	4.10	26.07	20.75	19.81
2012	0.99	19.91	20.37	8.41	18.55	13.39	-1.00	3.73	20.38	18.88	15.36
2013	0.87	17.86	20.25	8.27	18.27	12.45	57.42	3.64	21.54	17.56	15.18
2014	0.75	18.68	21.56	8.15	18.21	12.06	54.58	3.53	21.35	17.34	14.52
2015	0.86	17.57	21.48	7.48	18.16	13.18	52.45	3.68	21.24	18.26	15.18
2016	0.95	18.64	20.57	7.41	19.26	13.25	56.21	3.65	21.35	18.44	14.47
2017	1.00	18.58	20.41	7.29	19.20	12.46	56.45	3.52	21.26	18.38	14.26
2018	0.99	17.78	20.21	7.12	19.14	12.35	55.32	3.46	20.54	17.46	14.05

Эх сурвалж: 2011 оноос хойшх мэдээлэлд хийсэн судлаачдын тооцоо

Хүснэгт 2-оос харахад, өнгөрсөн 20 жилийн хугацаанд Монгол Улсын технологийн зөрүүний индекс төдийлөн тогтвортой бус байна. Тухайлбал, хугацааны эхэн үед хөрөнгө оруулагч гол орнуудаас технологийн хоцрогдол төдийлөн их биш БНХАУ-аас илүү байсан бол дунд үед энэ байдлаа алдаж БНХАУ, ОХУ-аас бусад орны хувьд технологийн ихээхэн хоцрогдолд орсон нь ажиглагдаж байна. Харин 2008 оноос эхлэн технологийн зөрүүний индекс тогтвортой буурах хандлага ажиглагдаж байна. Хүснэгтэд тооцсон технологийн хоцрогдлыг харвал, авч үзэж байгаа хугацаанд буюу 1998-2018 онуудад Монгол Улсын технологийн хоцрогдол Ли ба Луй (2005) нарын босго болох 12.6-с дээгүүр байгаа нь тухайн хугацаанд технологийн түвшнийхээ хувьд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг

⁹ Data benchmark by Input-Output Table. 2010

бүрэн хүртэж чадаагүйг харуулж байна. Тиймээс манай улс хөрөнгө оруулалтын дотогшлох урсгалаас үр ашиг олохын тулд технологийн үсрэнгүй дэвшил хийх шаардлагатай байна.

Дээрх тооцооллоос БНХАУ, ОХУ-тай харьцуулсан технологийн зөрүүний индекс хугацааны үеийн туршид, БНСУ-тай харьцуулсан технологийн зөрүүний индекс 2009 оноос хойш онолын утга болох 12.6-аас бага гарч байгаа нь ихээхэн анхаарал татаж байна. Технологийн хоцрогдол нь харьцангуй ойлголт бөгөөд салбар бүрийн хувьд технологийн дэвшил харилцан адилгүй байна. Жишээ нь: Мэдээлэл технологийн салбарт 6 сар тутамд шинэ технологи бий болж байхад зарим салбарт энэ хурд төдийлөн ажиглагддаггүй. Иймээс Монгол Улсын хөрөнгө оруулалтын шингээх чадварт техник технологийн нөлөөг зарим чиглэлээр нарийвчлан судлах шаардлагатай байна.

Монгол Улс одоогоор судлагдаж, олборлох, ашиглах үйл ажиллагаа эрчимжиж байгаа эрдэс баялгийн төрлөөс хамааруулан технологийн зөрүүний индекс багатай улсаас хөрөнгө оруулалт авснаар хөрөнгө оруулалтын шингээх чадвараа нэмэгдүүлэх боломжтой боловч энэ нь урт хугацаандаа үр ашигтай байж чадахгүй байна. Тиймээс манай улс хөрөнгө оруулалтын дотогшлох урсгалаас үр ашиг олохын тулд технологийн үсрэнгүй дэвшил хийх шаардлагатай байна.

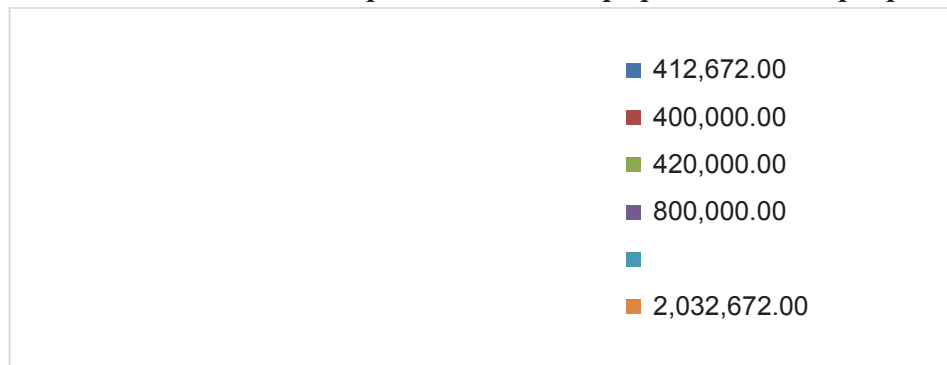
Инновацийн үйл ажиллагааны мөн чанар нь хүний оюуны нөөцийг бүрэн ашигласны үр дүнд нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд бий болох эдийн засгийн үр ашгийг хамгийн их болгох явдал юм. Инновацийн үйл ажиллагаанд дараах хандлага илэрч байна.

- Шинжлэх ухааны мэдлэг, технологийн хэмжээнээс бараа, бүтээгдэхүүний амьдралын мөчлөг ба үйлдвэрлэлийн тоо хэмжээ хамаарч байна;
- Үйлдвэрлэгч, шинжлэх ухааны байгууллагын хоорондын хамтын ажиллагаанаас инноваци хамаарч өсөж байна;
- Шинэ тоног төхөөрөмж худалдаж авахаас илүү шинэ технологийн түгээлт, ялангуяа удирдлага, зохион байгуулалтын сургалтыг түлхүү үзэж байна¹⁰.

Хоёр. Ажиллах хүчний боловсролын түвшний нөлөөлөл

Гадаадын хөрөнгө оруулалтын шингээх чадварт нөлөөлөх асуудалд ажиллах хүчний боловсролын түвшний нөлөөлөл чухал байр суурь эзэлдэг.

Зураг 2. Монгол Улс дахь гадаадын хөрөнгө оруулалттай компанид хөдөлмөрийн гэрээгээр ажиллаж байгаа гадаад иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт /салбараар/ 2017-2018 он

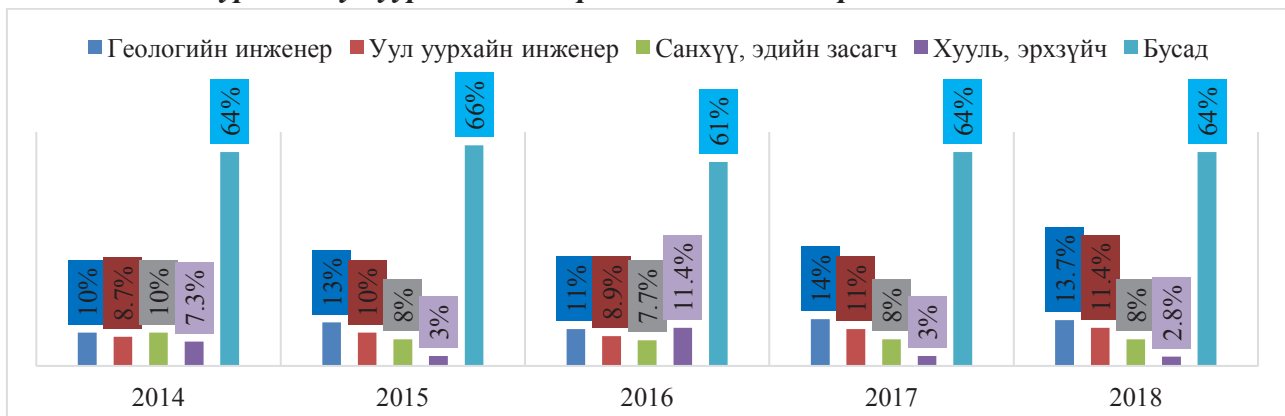
Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

¹⁰ <http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/morgun04-1.pdf>

Зураг 2-оос харахад Монгол Улсын нийт ажилчдын 4.4 хувь нь уул уурхайн салбарт ажилладаг байна. Эндээс Монгол Улс дахь гадаад иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт нь уул уурхай болон барилгын салбарт их хэмжээгээр ногддог нь харагдаж байна. Жишээлбэл, “Оюу толгой” ХХК нь нийт 17000 ажилчинтай ба үүний 10 хувийг гадаад ажилчид, үлдсэн 90 хувийг дотоодын иргэд эзэлж байна.

Энэхүү өгүүллийн хүрээнд хийсэн судалгааны явцад уул уурхайн олборлолтын зориулалттай гадаадын хөрөнгө оруулалттай 120 компанийн 2012-2018 оны ашигт малтмал, газрын тосны газрын мэдээлэлд тулгуурлан зарим шинжилгээг хийж гүйцэтгэлээ. Судалгаанаас үзэхэд түүвэрт багтсан компаниудын ажилчдын талаарх мэдээллийг авч үзье¹¹

Зураг 3. Уул уурхайн салбарын ажилчдын мэргэжлийн байдал

Эх сурвалж: Судалгааны үр дүн

Зураг 3-аас харахад бусад мэргэжилтэй харьцуулбал геологи, уул уурхайн инженер, санхүү-эдийн засагч, хууль эрхзүйн мэргэжлийн ажилчид харьцангуй цөөн ажилладаг ажээ. Үүнээс гадна хууль, эрх зүйч мэргэжилтэй хүмүүсийн тоо 2016 онтой харьцуулбал 2017, 2018 онуудад 47-оор буурч, 11 болсон байна. Үүнээс үзэхэд уул уурхайн салбарт бусад салбараас илүү гэрээт гадаадын мэргэжилтэн ажилладаг хэрнээ гол мэргэжлийн ур чадвар шаардсан ажил дээр монгол ажилтан бага ажилладаг нь чадварлаг мэргэжилтэн дутмаг байгааг харуулж байна. Иймд уул уурхайн чиглэлээр чадварлаг боловсон хүчнийг бэлтгэн өөрсдийн монгол ажилтнаа ажиллуулах шаардлагатай учир оюуны хөрөнгө оруулалтад анхаарах нь зүйтэй байна.

Гурав. Санхүүгийн тогтолцооны нөлөөлөл

Монгол Улсын санхүүгийн салбарын тогтворгүй байдалд гадаад зах зээлийн нөхцөл байдал, макро эдийн засгийн, мөнгө ба санхүүгийн, хөрөнгийн үнийн, хувийн хэвшлийн болон өрхийн санхүүгийн чадамж, банкны салбарын мөнгө хүүлсэн үйл ажиллагаа ба төлбөрийн чадварын эрсдэл, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын эрсдлүүд нөлөөлж байна.

¹¹ Уул Уурхай, Хүнд Үйлдвэрийн яам, АМГТГ-ийн компаниудын хүний нөөцийн мэдээллийн сан 2018

Хүснэгт 3. Монгол Улсын санхүүгийн зах зээлийн бүтэц, хувиар

	2015	2016	2017	2018
ББСБ	2,2	2,8	3,0	3,0
Даатгал	0,7	0,8	0,8	0,9
ХЗХ	0,3	0,4	0,4	0,5
Хөрөнгийн бирж	0,2	0,3	0,3	0,3
Банк хоорондын зах зээл	96,6	95,7	95,5	95,3

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хорооны тайлан. 2018 он

Хүснэгт 3–аас харахад Монгол Улсын санхүүгийн зах зээл дээрх хөрөнгийн 95-96 хувь нь банк хоорондын зах зээл дээр эргэлдэж байхад хөрөнгийн биржид нийт санхүүгийн хөрөнгийн дөнгөж 0,3 хувь ногдож хөрөнгө оруулалт болж байна. 2005 оноос хойш банк бус санхүүгийн байгууллагууд олноор бий болж, бичил санхүүгийн зах зээл дээр шинэ өрсөлдөгч болон гарч ирсэн байдаг. Банк бус санхүүгийн байгууллагад санхүүгийн зах зээл дээрх хөрөнгийн 2,5-3,0 хувь ногдож байна. Даатгалын салбар ба хадгаламж зээлийн хоршоод нийлээд 1,2-1,4 хувийг бүрдүүлж байна. Ийнхүү банк давамгайлсан санхүүгийн тогтолцоо нь манай улсын санхүүгийн салбарыг эмзэг болгож, эдийн засагт шаардлагатай гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах боломжгүй болгож байна. Нөгөө талаас манай банкуудын өөрийн хөрөнгийн хэмжээ харьцангуй бага байгаа нь гадаадын томоохон хөрөнгө оруулагчид санхүүгийн гүйлгээгээ гадаадын банкаар дамжуулах нөхцөл болж, Монгол Улсын макро эдийн засгийн тэнцвэртэй байдалд гадаадын хөрөнгө оруулалт эерэгээр нөлөөлөх боломжийг ашиглаж чадахгүй байна.

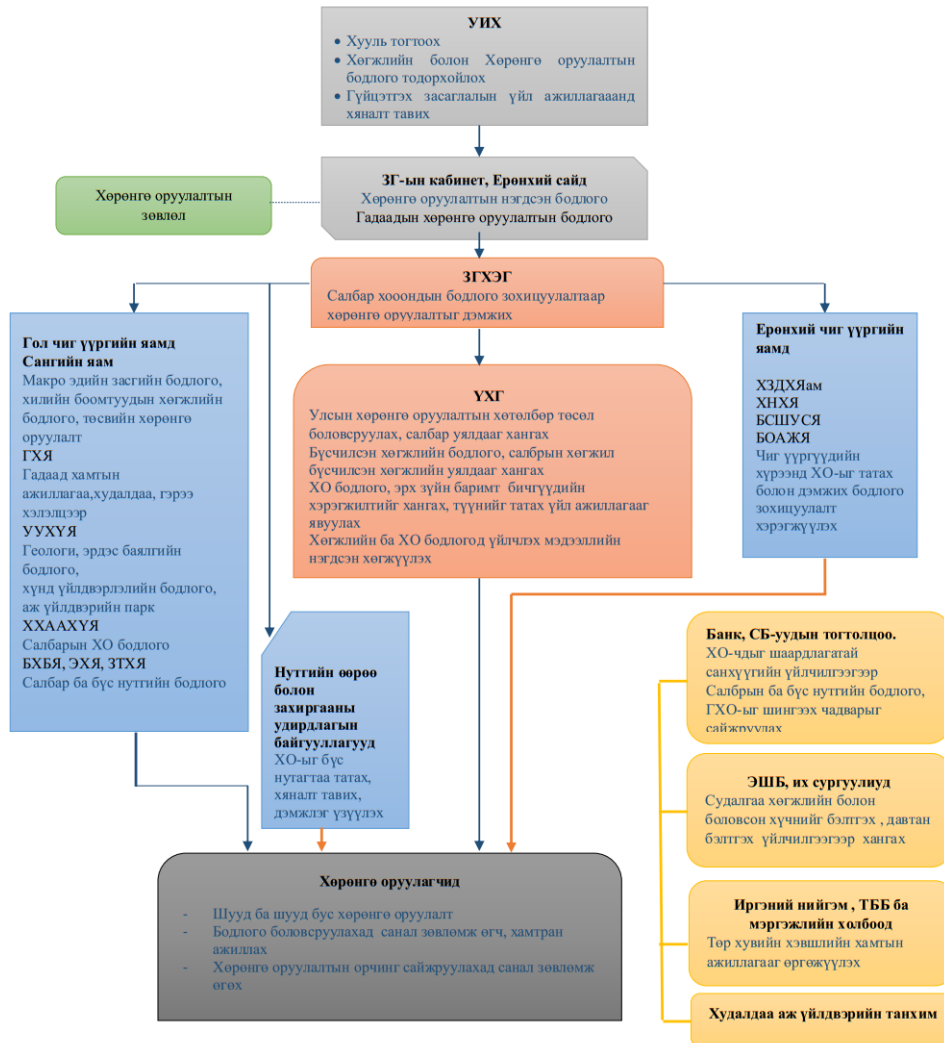
Нөгөө талаас санхүүгийн салбарын институцийн үйл ажиллагаа хоорондоо уялдаагүй зарим тал дээр бие биетэйгээ зөрчилдөх тохиолдол гарч байдаг. Тухайлбал, эдийн засгийн хямралтай үед Сангийн яам төсвийн зардлыг нэмэгдүүлэх замаар эдийн засгийг тэлэх бодлого хэрэгжүүлж байхад Төв банк инфляцийн өсөлтөөс айж, бодлогын хүүгээ нэмэгдүүлэх замаар мөнгөний нийлүүлэлтийг багасгах буюу мөнгөний хатуу бодлогыг хэрэгжүүлж байсан тохиолдол байжээ. Ийм байдал нь гадаадын хөрөнгө оруулагчдын гайхшралыг төрүүлж, тэднийг манай улсын макро эдийн засгийн бодлогод эргэлзэхэд хүргэдэг байна.

Дөрөв. Төрийн институцийн тогтолцоо

Монгол Улс гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад юуны өмнө улс төр болон засаглалын чанар ихээхэн чухал нөлөө үзүүлж байна.

Бидний судалгаагаар гадаадын хөрөнгө оруулалтыг удирдаж байгаа манай улсын институцийн тогтолцоог Засгийн газрын болон түүний агенлагуудын эрх зүйн тухай хуулиуд, тэдгээрийн 2016, 2018 онд оруулсан өөрчлөлтүүдийг үндэслэн боловсрууллаа.

Зураг 4. Монгол Улсад гадаадын хөрөнгө оруулалтыг удирдаж байгаа институцийн тогтолцоо

Тайлбар:

1. Удирдлагын субъектуудыг хар өнгөтэй фонтоор , тэдгээрийн голлох чиг үүргийг нь цэнхэр өнгөөр тодотгосон текстээр харуулав.
2. Субъектууд болон объектын /хөрөнгө оруулагчид/ хоорондын харилцаж байгаа удирдлагын чиг үүргүүдийн ялгааг дараах шугамуудаар харуулав. Үүнд:
  - Удирдлагын шугаман харилцаа
  - Удирдлагын функционал харилцаа
  - Үйл ажиллагааны /хамтын ажиллагааны горизонталь/харилцаа

Энэ зургаас харахад хөрөнгө оруулалтыг удирдах институц бүтэц байхгүй, өөрөөр хэлбэл, Ерөнхий сайдын хүрээнд хөрөнгө оруулалтын стратегийн удирдлагын чиг үүрэг байгаа боловч түүнийг тухайлан хэрэгжүүлэх яам байхгүй байна. Өнөөгийн байдлаар Сангийн яам макро эдийн засгийн бодлого, хөрөнгө оруулалтын төсвийг боловсруулах чиг үүрэгтэй, харин уул уурхайн яам эрдэс баялгийн болон уул уурхай, хүнд үйлдвэрлэл, аж үйлдвэрлэлийн паркийн бодлогыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байна. Нутгийн захиргааны удирдлагын байгууллагууд нь хөрөнгө оруулалтыг бүс нутагтаа татах, хяналт тавих, дэмжлэг үзүүлэх чиг үүрэгтэй байна.

Хөрөнгө оруулалтын удирдлага, зохицуулалтад гол үүрэгтэй гэж үзэж байгаа өнөөгийн Үндэсний хөгжлийн газар салбар болон салбар хоорондын зохицуулалтыг хийх гэж оролдох тэдгээртэй холбоотой судалгаа хийх, тендер зохион байгуулах зэрэг агентлагийн түвшингийн чиг үүргээсээ хэтрэхгүй үүрэгтэй байна. Өөрөөр хэлбэл, хөрөнгө оруулалтыг бүхэлд нь бодлогын хувьд удирдан чиглүүлэх засгийн газрын бүтэц алга. Иймээс гадаадын хөрөнгө оруулалтыг удирдлагын асуудлыг нэг төвөөс удирдах, засгийн газрын бодлогыг бүхэлд нь тодорхойлж хэрэгжүүлэх, удирдлагын залгамж чанар хангалтгүй байна.

Монгол Улсад 1990 оноос хойшх 30 жилд улс төрийн тогтворгүй байдал газар авч, Засгийн газруудын ажилласан дундаж хугацаа ердөө 1,5 жил байсан нь төрийн бодлогыг залгамж чанаргүй болоход нөлөөлсөөр иржээ. Тухайлбал, өмнөх Засгийн газрын хэрэгжүүлж байсан бодлогыг дараагийн Засгийн газар өөрчилж, цоо шинэ бодлого хэрэгжүүлж ирсэн байдаг. Ингэснээр Монгол Улсын хууль эрх зүйн орчин тогтворгүй, байнга өөрчлөгдөж ирсэн нь манай улсын төрийн бодлого, зохицуулалт тогтворгүй, залгамж чанаргүй, төрийн алба чадваргүй, засаглал доройтолд ороход нөлөөлсөн гэж үзэж байна. Ийм байдал нь гадаадын хөрөнгө оруулагчид засгийн газрын бодлого зохицуулалтуудад эргэлзэхэд хүргэдэг.

Дүгнэлт

Өнгөрсөн хугацаанд манай улсын эдийн засаг уул уурхай, олборлох салбараас илүүтэй хамааралтай болж, уг салбарын бүтээгдэхүүний үнэ олон улсын зах зээл дээр унахад түүнийг дагаад дотоод зах зээл дээр гадаад валютын ханш чангарч, төгрөгийн ханшийг сулруулж, инфляци нэмэгдэж, эдийн засгийг царцаадаг бол гадаад зах зээл дээр манай уул уурхай, олборлох салбарын түүхий эд, бүтээгдэхүүний үнэ өсөхөд дотоод зах зээл дээр гадаад валютын ханш суларч, төгрөгийн ханшийг чангаруулж, инфляци буурч, эдийн засгийн өсөлт нэмэгддэг зүй тогтолтой болоод байна. Ийм байдал нь манай улсын эдийн засгийг гадаад зах зээлээс ихээхэн хамааралтай эмзэг болгож, эргээд гадаадын хөрөнгө оруулалт орж ирэхэд саад учруулж байна.

Хэдийгээр Монгол Улсад дэлхийн нэр хүндтэй “Рио Тинто”, “Петро чайна дачин тамсаг”, “Винсвэй Ресурс” зэрэг үндэстэн дамнасан компаниуд хөрөнгө оруулж үйл ажиллагаа явуулж байгаа боловч эдгээр компани нь манай орны санхүүгийн зах зээлийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлж, хөрөнгийн эх үүсвэрийн дутагдлыг багасгаж, эдийн засгийн бүтцийг сайжруулж, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангаж, аж үйлдвэрт үндсэн хөрөнгийн шинэчлэлтийг хийж, шинэ дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлж, бараа, бүтээгдэхүүн, ажил үйлчилгээний нэр төрөл, чанар, стандартыг сайжруулж, экспортын бүтцэд бэлэн бүтээгдэхүүний хувийн жинг нэмэгдүүлж, нийгмийн эмзэг байдал, ядуурлыг бууруулахад дэмжлэг үзүүлж чадахгүй байна.

Гадаадын хөрөнгө оруулалт нь монгол хүний хөгжил, ажиллах хүчний ур чадвар, ухамсар, хөдөлмөрийн бүтээмжийг нэмэгдүүлж чадахгүй байна. Ялангуяа монгол хүний эрүүл мэнд, мэдлэг, туршлага, дадал дүйг дээшлүүлэх, сэдэл тэмүүлэлийг нэмэгдүүлэх, эерэг хандлагыг төлөвшүүлэх замаар гадаадын хөрөнгө оруулагч нарт болзошгүй эрсдлээ багасгаж, урт хугацаанд ашиг олох боломжийг олгож хөрөнгө оруулалтын манай улсад бий болох үр өгөөж, хүртээмжийг нэмэгдүүлж чадахгүй байна.

Монгол Улсын татварын хувь, хэмжээ харьцангуй бага байгаа боловч улс төрийн тогтворгүй байдал, засаглалын оновчгүй зөрчилтэй тогтолцоо, төрийн алба дахь авлига, хээл хахууль, хүнд суртал, макро эдийн засаг, санхүүгийн таагүй орчин, үндэсний хуримтлал бага,

дэд бүтэц сул хөгжсөн, хүний хөгжил, ажиллах хүчний мэдлэг, ур чадвар сул, хөдөлмөрийн бүтээмж бага, хууль эрх зүйн орчин байнга өөрчлөгдөж байдаг зэрэг нь гадаадын хөрөнгө оруулалт манай улсын эдийн засаг руу, ялангуяа боловсруулах салбар руу ороход саад болж байна.

Судалгаанаас үзэхэд, уул уурхайн салбар дахь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг удирдахад хөрөнгө оруулалтыг татах, нэгэнт оруулсан хөрөнгөө хадгалах, тогтоон барих болон үүний зэрэгцээ улс орондоо үр өгөөжийг шингээж авч үлдэх гэсэн үндсэн гурван том зорилт тавигдаж байгаа нь тодорхой байна. Эдгээр зорилтуудыг тавьж хэрэгжүүлэх нь амаргүй бөгөөд бид өнөөг хүртэл хөрөнгө оруулалтыг татах чиглэлд нь түлхүү анхаарч иржээ гэсэн судлаачийн дүгнэлт хийж байна.

Дээрх байдалтай уялдаад уул уурхайн салбар дахь гадаадын хөрөнгө оруулалтын удирдлага, зохицуулалтад эрс өөрчлөлт хийж, судалгаа шинжилгээ дээр тулгуурлан бодлого зохицуулалтаар тодорхойлогдох тогтвортой хөгжлийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх нэн шаардлагатай болоод байна.

Abstract

In introducing foreign investment, it is important to prioritize national interests and to increase the criteria and criteria for investors seeking to enter the mining sector, to increase the threshold of capital investment, to review the origin and origin of the assets, to lighten and tough industries, in particular manufacturing, infrastructure and Investors wanting to invest in education and health care are required to apply legal, financial, economic and policy policies to the use of incentives such as taxes, customs, and government purchases it is necessary to support the methods of imprint.

Ашигласан ном, материал

1. Баяр.А. Хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтын аргазүйн асуудал. УБ.,2008
2. Батсайхан.Н. Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт. УБ.,2003
3. Бороо.З. “Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт”. УБ.,2004
4. Цэрэнпил.Д. “Санхүүгийн шинэчлэл: судалгаа, тулгамдсан асуудал”. УБ.,2006
5. Монгол Улсын Гадаадын хөрөнгө оруулалтын газрын статистикийн мэдээлэл, <http://www.mfat.gov.mn/>
6. Монгол Улсын Үндэсний хөгжлийн газрын гадаадын хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн гадаадын хөрөнгө оруулалтын тайлан. УБ.,2018
7. Organization of Economics Cooperation and development, 2008, Benchmark Defination of Foreign Direct Investment
8. Thomas Dudas. Main Theories of Foreign Direct Investment. 2004
9. "Об инвестиционной деятельности в Российской федераций, оществляемой в форме капитальных влошений" Фередальный закон от 25.02.99 №39-ф3. Нормативные акты для бухгалтера-1999 №7, с-88.
10. Data benchmark by Input-Output Table. 2010
11. <http://www.cemi.rssi.ru/mei/articles/morgun04-1.pdf>